

КАД НЕ ПОШТУЈЕМ ПРАВИЛА ОНДА...

Правила, правила...

У сваком друштву нужно је да се зна шта и како треба радити у одређеном тренутку. Зато, у свакој заједници људи постоје правила о понашању којих се морају придржавати сви чланови те заједнице. То нам говори да је потреба за одређеним уређењем друштвених односа стара колико и само друштво и људска заједница.

Прва правила као друштвена правила о понашању или друштвене норме доносило је само друштво и то је подразумевало обавезу њиховог поштовања јер је за њихово непоштовање, појединца кажњавало само друштво различитим казнама попут протеривања, ругања, избегавања, омаловажавања... Саме казне утицале су на поштовање постојећих правила о понашању јер су остављале дубок траг на људе погођене њима (нпр. исмевање због непристојног облачења...).

Томе је, свакако, допринео и сам развој друштва и настанак државе као једног од облика уређене и организоване друштвене заједнице, што је условило настанак нових правила о понашању које доноси држава и којих ће се морати придржавати сви чланови те друштвене заједнице одн. државе (пратећи претходни пример, у школама и јавним установама донети су Кодекси, правила о облачењу).

Прва правила о понашању донета су на основу свести и разума људи о њиховој потреби, а обавезна примена тих правила обезбеђивана је предвиђањем специфичних казни за њихово непоштовање које је могло само друштво да примењује и које су увек директно погађале саму личност човека. Настанак државе довео је до потребе да држава путем великог броја правних правила уреди одређене друштвене односе, утврђујући при томе и права и обавезе појединаца али и свих државних органа, установа, институција. Уз помоћ монопола физичке силе, који не поседује ни један други облик друштвене заједнице, држава успева да предвиди и спроводи одређене казне за непоштовање правила о понашању, које не може само друштво, што још више јача свест људи о обавезности примене правила о понашању, донетих од стране државе као правне норме.

Закон о основама образовања и васпитања је у члану 112. између осталог утврдио следећа правила:

„У остваривању својих права ученик не сме да угрожава друге у остваривању права.

Ученик има обавезу да: редовно похађа наставу и извршава школске обавезе; поштује школска правила, одлуке директора и органа школе; не омета извођење наставе и не напушта час без претходног одобрења наставника; поштује личност других ученика, наставника и осталих запослених у школи...

Ученик, родитељ, односно старатељ ученика дужан је да у року од осам дана правда изостанак ученика и доставља потпуне и тачне контакт информације.“

Правила из наведеног Закона донела је држава преко надлежног државног органа услед потребе да се свима под једнаким условима обезбеди школовање, да сви ученици имају

једнака права и да се сви притом штите у остваривању својих права. Са Изводом из овог Закона и са наведеним, али и осталим правилима ученици и родитељи се упознају на почетку школске године, али и у току њеног трајања, од стране одељењских старешина, педагога и других надлежних запослених у школама. Циљ познавања ових правила је да ученици редовно похађају наставу, стичу одређена знања и вештине и оспособљавају се за живот.

Како да знамо правило о понашању да бисмо га поштовали? Само друштво своја правила чини транспарентним њиховим усменим преношењем са човека на човека али и сталним понављањем, док држава то чини записивањем и саопштавањем истих. У већини случајева друштвена правила остају неписана, а државна правила се налазе у писаним формама у одређеним правним актима, као што су Устав, Закони... За случај непоштовања правила, појединац се кажњава опет транспарентним, познатим казнама које нису пријатне и последице које остављају на човека су тешке зато што га „обележавају“ у друштву, што му отежава даљи живот у заједници. Јер, већина људи као последицу непоштовања неког правила, независно од кажњавања или некажњавања, осети грижу савести која га може дуго ометати у свакодневном животу. Таква последица се јавља код одређеног броја људи као неминовност због непоштовања неког правила, а што временом утиче на свест тих људи да поштују правила, па и она која до тада нису поштовали (нпр. нисам поштовао правило преласка улице преко пешачког прелаза због чега сам кажњен новчаном казном; тај новац сам могао да искористим за куповину нечега; приликом кажњавања на лицу места осећао сам се непријатно јер ме је гледала неколицина људи, пријатеља...).

Да ли смо једнаки у (не)поштовању правила? Циљ сваког правила је да се оно поштује без обзира ко га је донео. Али, да ли се правила доносе да би се поштовала или кршила - стална дилема у друштву? Шта би нам се десило да неке ситуације и односи нису уређени правилима? Које бисмо последице имали ми сами? Да ли смо увек свесни потребе постојања неког правила и његове примене? Можда најбољи одговор лежи у тзв. „техничким“ правилима. Сама природа нам је наметнула одређена правила о понашању које смо на основу своје свести, или искуства и знања, прихватили као обавезна и која стално примењујемо. При томе, она нису писана правила већ за њих сазнајемо од некога или нас само размишљање и логика наводе на њихово постојање и примену. Ако на ниској температури не будемо топло обучени нарушићемо своје здравље - ово нам је једно природно, техничко правило. Да ли га поштујемо? Да, јер последице непоштовања могу бити изузетно опасне по наш живот. Значи, прихватили смо једно правило штитећи своје здравље, себе, иако нас овде не кажњава ни друштво ни држава већ сама природа. Ово нас опет враћа на то да је свест човека главни покретач за примену правила. Са друге стране, ово правило доводи све нас у једнак положај. Јер, мало је људи који ће на ниској температури, у зимском периоду, ићи кратких рукава. Санкција за супротно понашање ће бити иста за све. Можда на оваквом примеру треба видети потребу да сва правила која се доносе у једном друштву и у одређеном тренутку треба све људе да доведу у исти положај и да их санкције за њихово непоштовање исто погађају, без изузетака.

Како постићи веће поштовање правила? При доношењу правила о понашању мора се водити рачуна да она буду могућа и реална, односно да су у складу са стварношћу и потребама друштва за њиховим постојањем. Такође, она морају бити јасна и прецизна, како би их свако лице разумело и прихватило, тј. понашало се по њима. Санкција или казна, као правило које се

примењује у случају непоштовања одређеног правила о понашању објашњава како ће се понашати лице које је прекршило правило о понашању и како ће се према њему понашати држава, али и друштво, који су прописали та правила. Због тога и оне морају бити јасне и прецизне, али и унапред познате, јер оне често наводе човека на одлуку о њиховом прихватању, приликом двоумљења. Одређивање и спровођење различитих санкција за непоштовање правила зависи од тежине повреде правила, јер треба рећи да постоје правила која се односе на све (нпр. одређује их Закон који сви морају поштовати) и која се односе на појединца, конкретна лица (нпр. одређује их пресуда коју мора поштовати лице коме је изречена). Да ли нас санкције покрећу на поштовање правила? Ако су оне чешће у примени у односу на правило због кога су предвиђене, онда треба размислити да ли таква правила треба задржати или укинута или променити и прилагодити потреби. Правила морају бити променљива јер једно правило не може бити заувек дато. Како се мења и развија друштво, тако се морају мењати и правила. У том ланцу се могу видети драстичне промене јер, нека правила временом престају да важе због промене схватања и престанка потребе, па се уочавају контрадикторности (нпр. ранијим правилима је женама било забрањено да буду виђене у друштву мушкараца, или откривеног лица и тела да излазе на улицу; некадашња правила су дозвољавала крвну освету „око за око“, што је данас промењено). Приликом промена правила наилази се и на препреке попут личних интереса и ставова да неко правило задржимо, мада се те препреке налазе и код њиховог доношења или примене (у неким срединама су задржана правила о непожељном мушком друштву са женама, њиховом откривању лица и тела; неки припадници друштва и даље „подржавају“ крвну освету). Наше мишљење, став о садржини неког правила често нам служи као оправдање, разлог зашто неко правило не поштујемо, а на које се надовезује и мишљење о ономе ко је то правило донео. Отуда се често може чути: „Ко је он да ми каже шта ћу а радим, како да се понашам?“

Неминовно је да нас неко усмерава, да све око нас мора бити уређено јер хаос, безакоње, корумпираност, немаштина али и лично незадовољство, положај у друштву... могу да нас доведу у лоше, безизлазно стање. Тада бисмо једни другима нарушавали мир, повређивали достојанство, онемогућавали коришћење права... што би живот свима нама учинило тежим, неподношљивим.

Ако узмемо учешће у уређењу свог друштва, односа у којима учествујемо, утврђивањем правила о понашању и њиховим поштовањем, тиме ћемо указати и другима да се могу стварати правила понашања по нашим потребама и предлозима, како би нам свима било добро. Јер, ако нам свест и савест буду усмерене на одбијање, противуречности, сукобе, завист, престиж, корумпираност, анархичност... остаће мало од оне људскости, оног доброг у сваком човеку (често прикривеном негде дубоко у свакој личности), а што нам је потребно за добар и квалитетан живот у коме ће свако уживати јер ће бити срећан и задовољан.

Као корак даље покушајмо да свако од нас утврди по неко правило о понашању које ће важити за њега, али и санкцију за његово непоштовање. И, размислимо. Шта ће утицати на нас у понашању: свест о томе да смо сами одредили правило о понашању, потреба да себе променимо и усмеримо ка неком реду или сама санкција, казна која може уследити. Такав пример пренесимо и на друге, па са неким из своје породице, друштва, окружења, разреда... то исто учинимо. Затим, проширимо круг људи са којима ћемо одређивати нека правила о понашању (можда са својим друштвом, спортским клубом, друговима из школе...) па

посматрајмо шта ће се десити: хоће ли се поштовати или неће, па анализирајмо зашто. То нам даје одговор да ли нам је правило било потребно и да ли је добро, применљиво. Коју улогу у (не)поштовању је имала санкција, казна? Одговори добијени као резултат дају нам путоказ ка доношењу и поштовању свих правила.

Кад не поштујемо правила, онда... опет правила која одређују правила о понашању када не поштујемо правила и правила о....

(Предавање намењено старијем узрасту, ученицима од 1-4 разреда средње школе, али може бити применљиво и на осми разред основне школе)

Наставник: Виолета Трајковић
Економско-трговинска школа, Бор